

Ярослав ПРИСТАШ

УКРАЇНСЬКА ВАРШАВА

ROMAN SZAGAŁA, EMILIAN WISZKA, UKRAIŃCY
W WARSZAWIE

Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń-Warszawa, 644 s.

Роман Шагала та Омелян Вішка, українські історики з Польщі, видали книжку про українські сліди у Варшаві: особи, місця, події, організації тощо. Сучасний житель столиці Польщі навіть не уявляє, хто проживав або приїжджав до Варшави. Навіть ми, українці, знаємо лише про Соломію Крушельницьку, Тараса Шевченка, Юрія Липу, Степана Бандеру, Івана Огієнка, Євгена Маланюка, Миколу Вороного, Симона Петлюру... А їх було тисячі – вони жили і працювали, одружувалися і народжували дітей. Одні гостювали проїздом, інші пов'язали своє життя з цим містом. Варшава для українців була вікном на захід, притулком, домом, місцем кар'єри.

Ще до заснування Варшави руські князі видавали свої дочок за місцевих володарів з Мазовші. У часи Речі Посполитої «гостями» з України були шляхетські сенатори (напр. не згадані у книжці Адам Кисіль чи Богдан Статкевич), депутати, козацькі послы та навіть піймані ватажки козацьких повстань, що в муках закінчували там своє життя. У XVI ст. у місті почали з'являтися православні, а пізніше й греко-католицькі священники. Сліди східного обряду в столиці Польщі залишилися донині як спадок віротерпимої Речі Посполитої та православної Російської імперії. XIX ст. принесло моду на українських оперних співаків. Окрім Соломії Крушельницької, знаменитими були Олександр Мишуга та Адам Дідур. Ця традиція продовжується й до сьогодні: Ольга Пасічник, Марта Боберська,

Андрій Шкурган, Петро Цегельський продовжують тішити польських меломанів.

Найбільшою хвилею української еміграції були політичні біженці, особливо їхнє число збільшилося після поразки українських визвольних змагань 1917–1921 рр. Серед них були історики та мовознавці (Василь Біднов, Роман Смаль-Стоцький, Дмитро Дорошенко, Олександр Лотоцький, Мирон Кордуба, Іван Фещенко-Чопівський), художники та письменники (Євген Маланюк, Юрій Липа, Олена Теліга, Наталія Ливицька-Холодна, Ніл Хасевич, Петро Холодний), військові (ген. Марко Безручко, Симон Петаюра, Павло Шандрук та навіть Нестор Махно). Єдиною вулицею Варшави названою на честь українського вченого є вулиця Стефана Балея, доктора філософії.

Професійні групи гуртувалися у товариства: політично-військові (дипломатичні місії, Український центральний комітет), студентські («Громада», «Чорноморе», «Запоріжжя»), суспільні (Український клуб), наукові (Український науковий інститут), мистецькі («Танк», «Спокій»). У міжвоєнний період діяла навіть школа ім. Лесі Українки (поетеса, до речі, приїжджала лікуватися до Творків під Варшавою).

Крім емігрантів, у столиці Другої Речі Посполитої навчалися й перебували представники української національної меншини. Серед них було багато політиків, наприклад, віце-маршалок Сейму Польської Республіки Василь Мудрий чи сенатор Богдан Лепкий. Діяла легальна партія українців УНДО та нелегальна — ОУН, члени якої у Варшаві скоїли замах на міністра внутрішніх справ Броніслава Перацького. До ОУН належали Олена і Михайло Теліги, які працювали у Варшаві.

Під час Другої світової війни функціонував Український допомоговий комітет та Український центральний комітет [не плутати з довоєнним УЦК — Я. П.] У березні 1944 р. польська підпільна Армія Крайова здійснила напад на УДК і розстріляла п'ять діячів, разом з її головою Михайлом Поготовком. У Варшавському повстанні загинуло кілька українських повстанців, які воювали за Польщу. Найвідомішими є брати Орест і В'ячеслав Федороньки, їхній батько Семен, православний капелан, загинув у Катині, розстріляний НКВС 1940 р. Під час повстання відзначився Лев Биковський, який врятував книгозбірню міської наукової бібліотеки на вул. Кошиковій,

де зберігалися архіви Івана Огієнка та Івана Липи. Коли Червона армія увійшла у Варшаву, українців в ній уже не було: більшість утекла до Канади, Франції, Німеччини, добре знаючи, що їх чекатиме в соціалістичній Польщі.

Другу частину книжки складають біографії варшавських українців. Аналіз життєпису 375 осіб дозволяє відтворити вікові, статеві, професійні дані українських варшав'ян. Шкода, що автори цієї монографії не продовжили досліджень до теперішніх часів, адже після Другої світової війни та акції «Вісла» Варшаву почали знову заселяти українські емігранти і члени української національної меншини. Тоді можна було б додати до когорти ще кілька прізвищ: поета Остапа Лапського, науковців — Тетяну Голинську, Олю Гнатюк, Степана Козака, Лідію Стефановську, Василя Назарука, художників — Арету Федак, Мирослава Машлянку, музиканта Роксану Вікалюк. Тепер у Варшаві сильний науковий центр молодих науковців з України, стипендіатів, студентів.

Варто додати, що ще у 1996 р. ідею написати про українців у Варшаві втілював Антін Середницький у своїх «Польсько-українських есе». У розділі «Українці у Варшаві» він перелічує імена усіх відомих українців, що там коли-небудь проживали. Серед них варто згадати тих, про які Роман Шагала і Омелян Вішка мовчать: брат Богдана Хмельницького Захарій та його син Юрій Хмельницький, Іван Нечуй-Левицький, Пантелеймон Куліш, Ярослав Галан, Максим Рильський.

Отже, автори монографії ґрунтовно дослідили причини та мотивації присутності в місті українців. На основі цієї книжки можна навіть створити шлях українськими слідами у Варшаві, починаючи, звичайно, від православного кладовища, де знайдемо багато славних імен тих, які залишилися у столиці Польщі навіки.